

N:o 38.

Af herr **H. Segerdahl**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om förslag till lag, hvarigenom familjefideikommissstiftelser i fast egendom upphävas.

När institutioner blifvit så föråldrade, att de stå i uppenbar strid med samtidens allmänna rättsmedvetande, är det hög tid att vidtaga anstalter för deras upphäfvande. Det är lyckligt, om detta kan ske under lugna samhällsförhållanden, då en besinningsfullare pröfning kan egnas åt ordnandet af de rättsliga angelägenheter, som stå i samband med upphäfvandet. Försummas detta, finnes alltid fara för, att i en mindre lugn tid upphäfvandet kan ske genom ett penndrag, utan vederbörlig hänsyn till hvad som bör komma efter.

En institution af detta slag, hvaraf det nutida rättsmedvetandet, sådant det lefver och rör sig hos det stora flertalet af vårt folk, äfven hos personer af vidt skilda åskådningar för öfrigt, djupt kränkes, är familjefideikommissinrättningen i fast egendom.

Det framstår såsom något för rättskänslan i hög grad sårande, att barn icke skola vara lika berättigade i afseende å egendom, som vid faders eller moders bortgång finnes i boet, utan att ett barn skall få träda i besittning af det mesta och värdefullaste af denna egendom eller måhända allt, medan de öfriga, som uppfostrats i samma lefnadsvanor och för hvilka behoven följaktligen böra vara lika stora, få litet eller intet; och ännu orättvisare förefaller det, då en fideikommissarie efterlemnar barn, men fideikommisset ändock på grund af stiftelseurkunden öfvergår till annan, kanske helt och hållet oskyld person. Vanligen är det kvinnor, som på detta sätt få vika för män. På den tid de flesta fideikommissen uppstodo i vårt land,

eller 16- och 1700-talen, afveko sådana bestämmelser icke så mycket från andan i den allmänna lagen, hvilken, hvad landet angick, tillerkände hustru mindre del i makars gemensamma bo än mannen och syster mindre arfslott än broder, men sedan lagstiftningen numera åstadkommit likställighet på dessa områden och den fordran allt mera gjort sig gällande, att lagarne skola hafva en allmän och undantagslös tillämpning, reser sig det afvikande härifrån, som fideikommissinrättningarna utgöra, allt för mycket upp emot den bestående rätten för att de skulle i längden få blifva orubbade.

Nio gånger under de två senaste årtiondena har frågan om upphäfvande af familjefideikommiss i fast egendom förevarit i Riksdagen, första gången 1882 och sista gången 1898. År 1882 väcktes motion i frågan i Första Kammaren, men så ringa förhoppning hade motionären om sin saks framgång, att han, då densamma med ett afstyrkande utlåtande af lagutskottet förekom till afgörande i kammaren, icke ens fann det lönt att yttra sig. Kammaren afslog också motionen, hvilket öde kammaren äfven beskärt alla senare förslag i samma riktning, dock icke utan motstånd af en betydande minoritet, skiljande sig vid ett tillfälle endast med tre röster från majoriteten. Andra Kammaren har deremot varit gynsam stämd mot motionerna samt de sista gångerna till och med utan votering och utan diskussion beslutat skrifvelse i ämnet till Kongl. Maj:t, dervid kammaren de fem senaste gångerna haft att stödja sig på lagutskottets utlåtanden.

I den omständigheten, att Andra Kammaren, som inom sig sluter så skilda element af svenska folket, upprepade gånger enhälligt funnit något i denna sak böra göras, ligger enligt mitt förmenande det bästa bevis för min åsigt, att knappast något institut finnes i vår nu gällande rätt, som strider så mycket mot det allmänna rättsmedvetandet som familjefideikommisset i fast egendom. Skulle det vara fråga om att införa nya fideikommiss, skulle väl näppeligen någon, som har med lagstiftning att göra, vilja dertill medverka, därför att den grund, hvarpå institutionen hvilar, är enligt vår tids rättsuppfattning oriktig. Men hvad som är orätt i detta fall, borde väl också utgöra skäl för de gamla fideikommissens upphäfvande.

Häremot har emellertid invändts, att det skulle vara en rättskränkning att genom lagstiftning upphäfva civilrättsliga bestämmelser, hvilka tillkommit under skydd af en föregående tids lag. Man stöder sig härvid på den allmänna rättsregeln, att en civillag ej får hafva retroaktiv verkan. Men för att en rättskränkning skall kunna ske, fordras ett rättssubjekt, som är föremål för kränkning. Såsom rättssubjekt i afseende å fideikommiss måste man anse den *levande* släkten. Ordnas då vid upphäfvandet förhållandena

så, att nuvarande och nu lefvande till fideikommisset eventuelt berättigade skyddas i sin rätt, och utsträckes till yttermera säkerhet än vidare detta skydd till det lif, som vid lagens tillkomst möjligen kan spira, men ännu icke sett dagens ljus, så kan det icke med fog talas om rättskränkning. Och för öfrigt kan icke en obegränsad utsträckning gifvas åt tillämpningen af den ofvannämnda allmänna rättsregeln. Den må gälla, så länge det endast är fråga om rättsförhållanden mellan enskilde, men då viktiga samhällsintressen derjemte beröras, såsom i förevarande fall är händelsen, så får denna oskrifna lag icke vidare dominera. Underligt vore också, om alla slags gamla förordnanden af enskilda personer, så snart de lagligen tillkommit, skulle ega rätt att för all framtid bestå, huru afvita de än framtråda för efterverlden, och sålunda hafva en kraft större än den allmänna lagen, hvilken ju ändras, då den blifvit för gammal och kommit i strid med den allmänna uppfattningen. Statsmagtarna för 90 år sedan hyllade icke heller en sådan lära, då de stiftade förordningen af den 3 april 1810, hvarigenom tillåtits stora ändringar i fideikommissurkunderna, ändringar, som kunna leda till och faktiskt också ledt till upphäfvande af egendomars fideikommissnatur. Jag syftar på det tillstånd Kongl. Maj:t kan gifva en fideikommissarie att inteckna fideikommisset, hvilket derigenom kan blifva föremål för exekutiv försäljning och på sådant sätt erhålla egenskapen af egendom under fri dispositionsrätt.

Invändningen om rättskränkning bör sålunda icke vara egnad att hindra upphäfvandet, och än mindre vikt kan tillerkännas den ofta uttalade farhågan, att ett sådant upphäfvande skulle kunna som konsekvens draga med sig upphäfvande jemväl af testamentsdonationer till kommuner, fromma stiftelser och andra inrättningar; ty det är dock en betydlig skilnad mellan att afhända bestående institutioner dem tillerkända förmåner och att lagstifta om enskilda, först i en framtid lefvande individers förhållanden.

Ofvan har nämnts, att viktiga samhällsintressen berördes af fideikommissinstitutionen, dervid, likasom för öfrigt i hela denna motion, afsågs fideikommiss i fast egendom. Enligt statistiska centralbyråns sammandrag af Konungens befallningshafvandes femårsberättelse för åren 1891—1895 äro fastighetsfideikommissen tillhopa taxeringsvärderade till nära 110 miljoner kronor, och fideikommissen å landet utgöra tillsammans 3,060 mantal, 4,6 % af rikets hela mantal och 4,3 % af taxeringsvärdet å all jordbruksfastighet. Det är sålunda en icke ringa del af Sveriges jord, som genom fideikommissinrättningen är bunden och undantagen från det fria utbytet. Vore nu allt väl bestäldt i afseende å fideikommissens skötsel,

skulle härom vara mindre att säga, men genom egen erfarenhet, vunen allt sedan barndomen, vet jag, att det är åtskilligt, som härutinnan brister, icke så mycket beträffande de större fideikommissen, hvilka torde i allmänhet skötas väl, ja, några till och med mönstergilt, men beträffande en stor del af de små och de medelstora. Äro fideikommissen intecknade, finnes möjlighet för att de genom exekutiv försäljning komma i andra händer, som kunna bättre sköta dem. Men der icke någon försäljning kan komma i fråga, utan fideikommissarien under alla förhållanden sitter fast och orubblig på egendomen, kan vanvården fortgå genom årtionden, kanske längre, utan att någon bot därför kan rådås. Vanvårdas i sådan grad annan enskild jordegendom, dröjer det vanligen icke länge, innan densamma byter egare och kommer under bättre häfd igen.

Vanskötseln kan vara oafsigtig och bero på bristande ordningssinne eller duglighet, men innehafvaren af ett fideikommiss kan också afsigtligt utsuga och genom skogssköfning med mera förderfva egendomen för att till exempel skaffa kapital till nära anhöriga, då fideikommisset efter honom skall öfvergå till annan gren, eller för att roffa åt sig sjelf så mycket som möjligt under ett fardagsår eller till och med endast för att göra den blifvande efterträdaren förtret. Sådana fall hafva förekommit. Hvilken nu än anledningen till vanskötseln må vara, är det visst, att icke blott fideikommissarien och hans efterträdare hafva men deraf, utan att verkningarna sträcka sig ut äfven till det allmänna.

Då förordningen af den 3 april 1810 medgaf inteckning i fideikommiss, skedde detta under framhållande af, att en innehafvare af fideikommiss kunde komma i behof att derå mot inteckning göra lån. Denna bestämmelse lærer numera tolkas så, att tillstånd meddelas blott då behofvet afser egendomens förbättring genom nyodling, nybyggnad och dylikt, men deremot icke då det blott är fråga om behof af rörelsekapital. För att skaffa sig sådant, nödgas ofta en tillträdande fideikommissarie låna medel på annat sätt, och han, som icke har någon realsäkerhet att erbjuda och hvars besittningstid är oviss, får då betala en vida högre ränta än den, hvaremot andra jordbrukare kunna skaffa sig lån. Den begränsade förfoganderätten är i detta fall, åtminstone för innehafvarne af de små och medelstora fideikommissen, en verklig tunga, som i sin ordning kan återverka på deras förmåga att sköta egendomarne.

För ett lands jordbruk är det onekligen af vigt, att ett antal större egendomar finnas, der man lättare än å de mindre kan genom försök utröna nyttan och lämpligheten af nyheter på landthushållningens område och

från hvilka derigenom goda föredömen kunna utgå till kringliggande orter. Detta har man velat åberopa som skäl för särskildt de större fideikommissens bibehållande. Men icke erfordras härför fideikommissinstitution. Dylika mönsteregendomar af för ändamålet fullt tillräcklig storlek komma nog framdeles likasom hittills att finnas till erforderligt antal bland egendomar under fri dispositionsrätt, och i alla händelser lär det väl icke vara af nöden att dertill hafva egendomar af sådan storlek som våra största fideikommiss, af hvilka 18 stycken äro taxeringsvärderade till mellan 1 och 2 millioner, 5 stycken till mellan 2 och 3 millioner, 7 stycken till mellan 3 och 4 millioner och 3 stycken till mellan 4 och 5 millioner hvardera.

Den ställning, som en fideikommissaries yngre barn intaga, har ofvan vidrörts vid framhållande af frågans rättsliga sida. Denna ställning måste dock äfven ses ur social synpunkt, och den visar sig då mycket prekär. De yngre barnen erhålla uppfostran och försörjning såsom rikemans barn, så länge deras fader lefver, men vid hans bortgång stå de ofta lemnade åt sig sjelfva, utan tillgångar, men med invanda stora anspråk på lifvet, hvarigenom deras existens blir mycket bekymmersam. Stöd af den nye fideikommissarien få de väl i en del fall, men i andra åter icke. Någon gång är det tvärt om de, som få ytterligare sträfva för att hjälpa honom.

Vid skärskådande af de missförhållanden, som fideikommissinstitutionen för med sig, bör ej förgätas, att medvetandet om att vara eller blifva i besittning af en oförytterlig rikedom i icke så få fall visat sig medföra ett demoraliserande inflytande. Denna fara finnes väl också för barn efter andra rika föräldrar, men icke i samma grad, som då egodelarna icke kunna förloras annat än i det enda fall, att egendomen är intecknad.

Vidare tränga sig också kraftigt fram i erinringen de många strider och tvistigheter mellan medlemmar af samma familj eller mellan släkter, hvartill fideikommissen gifva anledning och som under senare tider jemförelsevis talrikt förekommit. En annan testamentsurkund kan nog äfven gifva anledning till tvister, men dessa inträffa vanligen genast efter testators död och blifva snart en gång för alla afgjorda. Då deremot fideikommissurkunden skall tillämpas hvarje gång ombyte af fideikommissarie skall ske, ligger deruti, såsom erfarenheten nog samt gifvit vid handen, en aldrig sinande källa till nya misshälligheter och rättegångar, ett förhållande, som särskildt förtjenar att beaktas af de lagstiftande myndigheterna.

Såsom ofvan påpekats, kan ett fideikommiss upphöra som sådant, om

det säljes exekutivt. Exempel hafva också framdragits på ett par andra sätt för fideikommisssegenskapens upphörande, men mer än tvifvelaktigt är, om flera fall af samma slag kunna i framtiden förekomma. Med nuvarande lagstiftning kan man sålunda ej räkna med mer än det förstnämnda sättet, då det gäller att beräkna tiden för fideikommissens försvinnande. Under perioden 1891—1895 har *ett* fideikommiss på detta sätt upphört att finnas till. Det är dock icke hvarje femårsperiod sådant inträffar, och då fideikommissen uppgå till ett antal af 168, skulle det erfordras en mycket lång tid till att utan lagändring få bort denna på orättvisa byggda och till orättvisor och missförhållanden ledande institution.

Att vissa svårigheter kunna yppa sig vid ordnandet af rättsförhållandena vid siste fideikommissnehafvarens död, vill jag icke bestrida, men jag är dock öfvertygad, att dessa svårigheter ej skola visa sig större, än att de kunna nöjaktigt lösas med anlitande af något af de olika sätt, som derfor stå till buds. Af vigt härvid blir emellertid att tillse, det sådana bestämmelser samtidigt gifvas, som omöjliggöra hvarje kringgående af förbudet om nya fideikommiss upprättande, hvartill benägenhet visat sig finnas redan under nuvarande förhållanden.

Till sist vill jag lemna den förklaringen, att, ehuru mycket af hvad nu sagts kan hafva tillämpning jemväl å fideikommiss i lös egendom, jag dock ansett mig icke nu böra upptaga frågan om äfven deras upphäfvande, dels emedan jag saknar personlig erfarenhet om sådana fideikommiss och ej heller kunnat ur offentliga källor erhålla kännedom om i hvilken omfattning sådana fideikommiss med samma hufvudsyfte som fideikommissen i fast egendom existera, och dels emedan i alla händelser de med dem i samband stående missförhållandena synas mig ej kunna vara så många och så stora som de fastighetsfideikommissen vidlådande.

Med stöd af det anförda får jag föreslå,

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det täcktes Kongl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom de i riket bestående familjefideikommissstiftelser i fast egendom på landet och i stad upphäfvast, äfvensom förslag till sådana lagbestämmelser, som för ordnande af

rättsförhållandena vid siste innehafvarens död må
erfordras.

Stockholm den 23 januari 1901.

Hugo Segerdahl.

I motionens syfte instämma:

Gerard De Geer. Th. af Callerholm. M. Arhusiander.

Sixten von Friesen. R. Lindgren. Aug. Henricson.